

Eddy Verbaan, *De woonplaats van de faam. Grondslagen van de stadsbeschrijving in de zeventiende-eeuwse Republiek* (Dissertatie Leiden 2011; Hilversum: Verloren, 2011, 366 pp., ISBN 978 90 8704 246 2).

Jan Orlers' *Beschrijvinge der stad Leyden* kwam in 1614 van de persen. Luttele maanden later verscheen de *Historische beschrijvinge der seer wijt beroemde coop-stadt Amsterdam* van Isaac Pontanus. Met deze twee dikke pillen over de commerciële metropool en het universitaire brandpunt van de Republiek gaven beide geleerden het startschot voor een nieuw genre dat al gauw ook naar andere steden overwaaide. Haarlem, Delft, Rotterdam en een reeks andere Hollandse steden en 'vlekken' kregen in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw hun eigen stadsbeschrijvingen. Eddy Verbaan – docent neerlandistiek aan de universiteit van Nottingham – breekt met zijn nieuwe boek een lans voor dit genre dat tot op heden niet of nauwelijks bestudeerd werd. Daarbij wijst het woordje 'grondslagen' in de titel al meteen op de rode draad van het boek.

Stadsbeschrijvingen vormen immers niet onmiddellijk het onderwerp van het boek, eerder gaat Verbaan op zoek naar de *making off* van het genre. In de eerste hoofdstukken laat hij zijn lezer zien hoe de grondregels van het genre langzaam maar zeker organisch bijeengeknutseld werden uit aanverwante genres. Stadsbeschrijvingen hadden immers veel gemeen met aardrijkskundige beschrijvingen – 'chorografieën' – zoals de beroemde voorbeelden van Guicciardini en Junius over de Nederlanden, maar ook met de eerste atlanten zoals die van Abraham Ortelius. Bovendien leunden die stadsbeschrijvingen ook sterk aan bij de humanistische stedenlof zoals dat onder meer bedreven werd door de Haarlemse predikant Ampzing. Tenslotte haalden de eerste stadsbeschrijvers ook hun inspiratie uit reistheoretische traktaten of *ars apodemici*. Nederlandse reizigers kregen op hun *Grand Tour* complexe observatieschema's mee van allerlei zaken die ze onderweg moesten beschrijven, waar ze – zo blijkt uit de grondige analyse van enkele reisjournalen – overigens meestal een broertje dood aan hadden. Eddy Verbaan etaleert in deze eerste hoofdstukken niet alleen een encyclopedische kennis van (humanistische) stadsbeschrijvingen, stedenlof en geografische en apodemische traktaten, maar legt ook haarscherp de vinger op sprekende overeenkomsten en subtiele verschillen. Tegelijk is dat beschrijvende karakter ook de achilleshiel van *De woonplaats van de faam*. Verbaan kruist niet vaak de degens met grote theorieën en het boek nodigt dan ook zelden uit tot pittige historische discussies.

Een voorbeeld is de hypothese die hij in de inleiding opwerpt, als zou de stormachtige opkomst van het nieuwe genre van stadsbeschrijvingen in de vroege zeventiende eeuw samengehangen hebben met de nieuwe politieke, economische en culturele constellatie van de Republiek. Jammer genoeg komt die uitdagende hypothese in het verdere boek niet uit de verf. Kwamen stadsbeschrijvingen louter van de persen in steden in volle economische opgang of weerspiegelden ze eerder een nostalgisch gevoel om verloren welvaart? Waarom waren

stadsbeschrijvingen minder talrijk in Zeeland, Utrecht, Gelre en andere provincies? Bloei­de het genre vooral in steden met een sterk middenveld en burgerij? Die sociaal-, economisch- en politiekhistorische inbedding had het boek ongetwijfeld meer diepgang en vaart gegeven.

Nu komt *De woonplaats van de faam* pas echt op snelheid in het vierde hoofdstuk waarin Verbaan op zoek gaat naar de wijze waarop stadsbeschrijvingen in de praktijk samengesteld werden. Dat was geen eenvoudige klus. Stadsarchieven die de broodnodige informatie opleverden over de lokale economie, het bestuur, de armenzorg en de geschiedenis waren nauwelijks toegankelijk, niet geïnventariseerd en hopeloos verspreid. Door allerlei (onbekende) morzels archief bijeen te schrapen, reconstrueert Verbaan de werkwijze van stadsbeschrijvers zoals Orlers die toch het nodige materiaal verzamelden door een netwerk aan informanten en antiquaren aan te spreken. Stadsbeschrijvers onderhielden bijvoorbeeld goede contacten met de stadssecretarissen, de pensionaris, de armenmeesters en andere vroedschapsleden die politieke en ambtelijke documenten lieten afschrijven of inzage verleenden, terwijl een gesprek met 'waardijns' van de lakenneringen dan weer heel wat economische informatie opleverde. Opmerkelijk is ook dat de opdracht tot een stadsbeschrijving zelden van die regenten zelf uitging, maar dat het stadsbestuur pas naderhand op de kar sprong door haar officiële goedkeuring – en eventueel een geldelijke subsidie – aan het particulier initiatief te verlenen. Stadsbeschrijvingen waren bovendien duur en werden vaak in een bescheiden oplage gedrukt, waardoor het leespubliek veelal beperkt bleef tot de smalle top­laag van de stedelijke bevolking en dan in het bijzonder de zittende regenten. Uit dit puntgave hoofdstuk blijkt ten volle dat Verbaan niet alleen een ongemeen ruim corpus aan stadsbeschrijvingen en andere gedrukte bronnen geraadpleegd heeft, maar dat hij ook zijn voordeel deed met een diepteonderzoek van de losse, verspreide en vaak onbekende archivalia en andere documentatie – talloze brieven, een verzoek om meer informatie, een kopietje van een lijst van burgemeesters, een aantekenboek met de belangrijkste geboden – die om de stadsbeschrijving heen cirkelen.

Na dit uitdagende hoofdstuk raakt de vaart een beetje uit het boek. Verbaan laat zien hoe de verschillende disciplines – 'chorografie' en cartografie, geschiedenis, reistheorie en stedenlof – samen­komen in de *Beschryvinge der stad Delft* van Dirck van Bleyswijck, maar dat leest als dubbelop tegenover de eerste drie hoofdstukken. Tenslotte eindigt het boek met een internationale vergelijking. Orlers' *Beschryvinge der stad Leyden* wordt er minutieus naast *A Survey of Londen* van de Engelse antiquaar John Stow gehouden. Deze laatste hoofdstukken – die trouwens ook elders gepubliceerd werden – maken dat het boek niet echt als een lekker soepel organisch geheel leest en de rode draad een beetje zoek raakt. Nochtans is dat laatste hoofdstuk het meest stimulerende. In een detailstudie over de *Beschryvinge der stad Leyden* stelt Verbaan onder meer vast dat Jan Orlers op een bijzonder nostalgische wijze terugblikte op het tijdperk van voor de reformatie, toen talloze 'paepse' liefdadigheidsinstellingen voor de armen zorgden. Door de hervorming werd dat sociale vangnet echter weggevaagd. Dat standpunt is opmerkelijk gezien Orlers' gereformeerde overtuigingen. Dergelijke bevindingen zouden mooi aansluiting kunnen vinden bij de huidige discussies over de omgangsoecumene in de Republiek, maar ook hier fietst Verbaan helaas om die theorievorming heen.

Dat voorbeeld laat meteen zien hoe stadsbeschrijvingen een waaier aan ongemeen boeiende vragen oproepen. Ik sluit dan ook graag af met een woord van lof. Eddy Verbaan heeft met deze studie niet alleen een licht geworpen op deze weinig bestudeerde bronnen, maar doet dat ook op een bijzonder elegante wijze en in een meeslepende schrijfstijl. Het boek is op de koop toe ook mooi geïllustreerd. Ongetwijfeld zal *De woonplaats van de faam* een schare toekomstige historici en

letterkundigen inspireren om de *Beschrijvinge der stad Leyden* en soortgelijke boeken weer ter hand te nemen. Dat verdient zeker alle lof.

Gerrit Verhoeven, Universiteit Antwerpen